

Kisfaludy Sándor nem volt képzett politikai író, és abban az értelemben politikus sem, hogy rendszeres fizetéssel járó megyei hivatalt vállalt volna. Származásánál, társadalmi helyzeténél, szocializációjánál fogva azonban az országot uraló politikai osztályhoz, a jómódú birtokos nemességhez tartozott, amely számára a kor közéleti etikája szerint nemcsak lehetőség, de kötelesség is volt a politikában való részvétel. Zalai letelepedésétől fogva 1844-es haláláig maga is táblabíróként szolgált a megyéjé: rendszeresen megjelent a közgyűléseken és számos deputációban szerepet vállalt.

Nagy
Ágoston

Zömmel kéziratban maradt politikai munkái a korpusz töredékét teszik ki, ám jelenlétük az életmű egészében kimutatható, ami a közélet iránti folyamatos érdeklődését jelzi. Ezek

egyik részét a táblabírói praxis során keletkezett, vegyes tárgyú és műfajú alkalmi munkák alkotják, amelyek nyíltan feszegetik a kor általánosabb társadalmi–politikai problémáit is. Más részük eleve

▲ Madarász Viktor:
Ablaktanulmány
(Tanulmány a Rákóczy
börtöne című képhez),
olaj, vászon, 55×45,5 cm
(Szépművészeti
Múzeum – Magyar
Nemzeti Galéria)

országos jelentőségű politikai ügyek kapcsán íródott, mint az inszurrekcióhoz kötődő szövegek, a József főherceghez intézett emlékirat, illetve az önéletrajzi és politikai–történeti narratívát ötvöző időskori verses munka, a *Regeköltőnek hattyúdala*. Kisfaludy legjelentősebb politikai művei az 1809-es felkelés apropóján születtek. József nádor megbízására *Hazaifüi Szózat a' Magyar Nemességhez* címen félhivatalos röpiratot, majd inszurgens őrnagyként és a főherceg szárnysegédjeként kisebb hivatalos propagandamunkákat írt,

Kisfaludy politikai nézetei alapvetően a rendi-sérelmi kereteken belül mozogtak, óvatos reformokat is ezeken belül képzelt el.

illetve a háború után az inszurrekció „összinte történetét” is elkészítette. E művek megbízásra íródtak ugyan, ám szerzőjük saját álláspontját érvényesíthette bennük, a nádori cenzúra inkább csak mérsékelte a sarkosnak, politikailag érzékenynek tekintett megfogalmazásokat. Ennél tágabb értelemben, közvetett módon Kisfaludy számos irodalmi műve érint politikai problémákat, itáliai szolgálatából és francia fogságából merítő napló- és levélregényétől fogva az 1816-os *Hunyady Jánossal* kezdődő hazafias szellemű, nemzeti történelmi tárgyú drámák soráig.

A továbbiakban annak a néhány, az életmű egészében időről időre visszatérő, egymással szorosan összefonódó politikai kulcsfogalomnak a bemutatására teszünk kísérletet, amelyek körül Kisfaludy politikai gondolkodása kikristályosodott. Ezek: az alkotmány, a nemzet, a hazafiság és az inszurrekció.

Kisfaludy politikai nézetei alapvetően a rendi-sérelmi kereteken belül mozogtak, óvatos reformokat is ezeken belül képzelt el. E társadalmi és politikai tradicionalizmus erős patriotizmussal és a magyar nyelv ügyének határozott képviselésével ötvöződött. Közösségi jellegű irodalomfelfogására és írói praxisára is jellemző egy olyan metapolitikai felfogás, amely értelmében a magyar nyelvű irodalom fogyasztásával a nemesi nemzetben kialakítható a hazafiság érzése és tudata, amely irodalmi, politikai és kultúraszervező munkásságában is lecsapódott.

Kisfaludy szerint a politikai értelemben vett magyar nemzet olyan testet alkot, amelynek a feje a király, „lelke”, azaz éltető eleme az alkotmány. (KISFALUDY Sándor [Gr. Dessewffy Józsefhez, 1817] = KISFALUDY Sándor *Minden munkái VIII.*, kiad. ANGAL Dávid, Franklin-Társulat, Budapest, 1893, 337.) Az alkotmány évszázadok óta létező, csorbíthatatlanul továbbadandó örökség, fennállása azonos az ország fennmaradásával, lényegét a nemzet és királya közötti kölcsönös kapcsolat és elválaszthatatlanság képezi. Ez valójában az uralkodó és a rendek viszonzos érintkezésén alapuló rendi dualizmus definíciója, amelynek legfontosabb színtere a diéta. Nem pusztán közjogi viszonyról, illetve az erre épülő politikai intézményrendszeréről és gyakorlatról van szó, hanem normatív elvárásról is, amely bensőséges kötődést feltételez. A két félnek egymásra utaltsága miatt egyenlő mértékben szeretnie és becsülnie kell egymást. (Uo.) Az elv létjogosultságát a tapasztalat, azaz régisége és kipróbáltsága bizonyítja. Kisfaludy, különösen az 1811–12-es országgyűlést követő időszakban, amikor a király

és a rendek diétai traktátusa felől a politika a rendeleti kormányzás irányába tolódott el, egyre kritikusabbá vált a végrehajtó hatalommal szemben. Úgy látta, a bécsi kormányzat oldaláról érkező változtatási kényszer szükségképpen szembekerül az ország „rég épületével”, a magyar alkotmányos politikai hagyományokkal. A végrehajtó hatalom hibáit értelemszerűen nem az uralkodó tetteire, hanem a kabineti rendszerből fakadóan általában a rossz tanácsadókra, azaz a miniszterek és tanácsadó szervek befolyására vezette vissza. A végrehajtó hatalom önmaga kiterjesztésére irányuló törekvését, az alkotmányos és despotikus tendenciák antagonizmusát az 1815-ös bécsi kongresszus utáni nemzetközi rend kontextusában általában is jellemzőnek tartotta.

A „politikai közösség”-ként értett nemzetet lényegében a nemességgel azonosította. Egyfelől a nemesi egyenlőség elvét vallotta, amely az „egy és ugyanazon szabadság” tételén és a közös eredet tudatán alapul, vagyoni vagy életmódbeli követelményeket nem feltételez. Másfelől viszont a politikai jogok gyakorlását illetően elitista volt. Saját osztályát, a jómódú birtokosokat tekintette uralmi elitnek, a nemzet gerincének és az alkotmány támaszának, amelyet elhatárolt a mágnásoktól és a kismenességtől. Szerinte a politika a „józanabb és tekintélyesebb rész” dolga, így 1819 után ellenezte a fejenkénti szavazást, amely megnövelte a kismemesi tömegek politikai súlyát. Az 1820–30-as évek fordulóján nemzetközi és magyarországi fejlemények nyomán annak a félelmének adott hangot, hogy a kismenesség a parasztsággal összefogva a jómódú birtokosok ellen fordul, ami a legszélsőségesebb esetben egy népi jellegű forradalomban tetőzik. (KISFALUDY Sándor [Kisfaludy Jánoshoz, 1826] = KISFALUDY Sándor *Hátrahagyott munkái*, kiad. GÁLOS Rezső, Kisfaludy Irodalmi Kör, Győr, 1931, 478, 480, 485.) Ennek szellemében 1826-ban a jobbágytelken ülő nemesek összeírásával szemben foglalt állást, amely későbbi állami adó alá vetésüket készítette elő, arra hivatkozva, hogy az intézkedés aláássa a politikai közösség elvi egységét, elidegeníti a kismenességet a középrendtől. (KISFALUDY Sándor, *A jobbágytelkeket bíró nemes személyek adózásáról* = KISFALUDY Sándor *Minden munkái* VII., kiad. ANGAL Dávid, Franklin-Társulat, Budapest, 1892, 491–499.) Nemzettel kapcsolatos gondolkodásában hangsúlyosan jelen volt egy nyelvi–kulturális kritérium is: mivel „a’ nyelv tesz minden nemzetet ez, vagy amaz nemzetté”, ezért a magyar nyelvtudás, amely

A „politikai közösség”-ként értett nemzetet lényegében a nemességgel azonosította.

együttal patriotizmust gerjeszt, a nemzethez tartozás feltétele. (KISFALUDY Sándor, *Beszéd a’ M[agyar] Akadémiának megnyitásakor* = KISFALUDY *Minden munkái* VII., 423–437.) A nemesség és a birtokadomány megszerzését hagyományos módon egyfelől katonai és szellemi érdemekhez kötötte, kizárva ezek közül a kereskedelmet. Másfelől kritizálta a korabeli gyakorlatot, amely szerinte idegeneket – zsidókat, rácokat, németeket – részesített előnyben, akik nem hajlandók nyelvi–kulturális értelemben magyarrá válni, így rendi státusuk dacára képtelenek a hazafiság

Kisfaludy Sándor

Hazafiúi Szózat a’ Magyar Nemességhez

(részlet)

Isten után a’ Hazának szeretete és szolgálattya az embernek legfőbb és legszentebb kötelessége, mely annyival könnyebb és édesebb, minthogy legtermészetesebb hajlandóság is. „L’amour de la patrie, úgymond Montesquieu, c’ est un sentiment, et non une suite de connaissances; le dernier homme de l’ état peut avoir ce sentiment comme le premier.” A’ gyermekkortól kezdődő megszokás-e kútfeje ennek, vagy az életadó helyhez való hála-érzés, vagy akármely természetes titkos vonzódás? – elég az, hogy a’ jobb agyagból formáltt ember egész szívvel, lélekkel csügg hazáján, és születése’ földgyn; nem csupán önnhaszonból – nem csak a’ gazdag és birtokos, mert hiszen ez is pénzzé teheti birtokát, és oda mehet, a’ hová csapodár indulattjai ragadgyák, hanem még a’ legszegényebb ember is.

Véleménye szerint a magyar nemes szabadsága egyedülálló a világon: olyan, mint egy „kis Király”, a magyar király pedig „mint ezernyi ezer Királyoknak Királya és Fejedelme”.

▼ Burchard-Bélaváry
István: *Menetelő katonák*, akvarell, papír,
53×65 cm, 1915
(Kieselbach Galéria és
Aukcióház)

kifejlesztésére. Ehhez hasonlóan, nyelvtudásuk hiánya miatt vádolta nemzetietlenséggel a mágnásokat is.

Véleménye szerint a magyar nemes szabadsága egyedülálló a világon: olyan, mint egy „kis Király”, a magyar király pedig „mint ezernyi ezer Királyoknak Királya és Fejedelme”. Kivételes helyzetéből

fakadóan a nemességet erőteljes szeretetnek kell királyához és hazájához fűznie, többel tartozik azoknak másoknál. Törvényes honvédelmi kötelezettségének formája pedig az inszurrekció. ([KISFALUDY Sándor], *Hazaifüi Szózat a' Magyar Nemességhez*, kiad. Hartleben Konrád Adolf, Pest, 1809, 10–17.)

◀ Paul Frenzeny: *Lovas katonák*, olaj, vászon, 33,5×23 cm (Kieselbach Galéria és Aukciósház)

1809-ben Kisfaludy úgy látta – bár e részeket a nádor kihúzatta művéből –, hogy magyar kontextusban a nemesekből szerveződő inszurrekció a megfelelője a szabad honpolgárokból álló francia forradalmi hadseregeknek, amely sikereit a hazafias lelkesedésre vezette vissza. (FENYŐ István, *Kihagyott részeket Kisfaludy Sándor „Hazafiúi Szózat”-ából*, Irodalomtörténeti Közlemények 1957/3., 275.) Évtizedek múltán is vallotta az elvet, hogy végszükségben csak a birtoikos hazafi és polgár – magyar esetben a nemes – szolgálhat az országok és nemzetek védelmére. Mivel a nemesség magasabb morális minőséget képvisel, az inszurrekció is felsőbbrendű más fegyveres testületeknél. Az állandó hadsereg valójában zsoldossereg, amely az országból él, de vak eszköze a kormányzati önkénynek. (KISFALUDY Sándor [Hg. Batthyány Fülöp], *Sümege*, 1844. február 25. = KISFALUDY *Minden munkái* VIII., 634.) A parasztság szabadságtól való megfosztottsága miatt közömbös a haza ügye iránt, nem képes magasabb rendű érzelmi–értelmi elkötelezettség kialakítására. A nemes inszurgens tehát motivációjánál fogva a reguláris katoná mint hidegvérű zsoldos és a közönyös parasztokból kiállított seregek fölött áll. (FENYŐ, *I. m.*, 275; 278.)

Ehhez a társadalomszemlélethez sajátos történelemfelfogás társult, amelyet a *Hazafiúi Szózat*ban fejtett ki részletesen. Eszerint a nemzeti történelem csúcspontja I. Mátyás katonai és kulturális szempontból is kimagasló nemzeti királysága, amelyet

Kisfaludy az 1809-es háborúban lehetőséget látott a patriotizmus felélesztésére és a régi erények helyreállítására.

a külső hódítás és a belső széthúzás eredményeképp a hanyatlás évszázadai következtek. Mária Terézia uralkodása bár gazdasági szempontból felfelé ívelő korszak volt, ám az 1741-es felkelést követően a nemesi katonai erények hanyatlásnak indultak. Kisfaludy az 1809-es háborúban lehetőséget látott a patriotizmus felélesztésére és a régi erények helyreállítására. Közel egy évtizeddel később kifejtette, hogy az inszurrekció révén megismerhette az ország minden részéből összesereglett nemesség „lelkét”, azaz lemérhette morális minőségét. A többségről lesújtó volt a véleménye: „Hunyady [János] ezekkel nem válthatta volna meg a’ Hazát; és fél Európát!” Elismerte azonban, hogy különösen a tisztek, de a közemberek között is akadtak, akikre az egykori kormányzó azt mondta volna, „emberem vagy”. (KISFALUDY, [Gr. Dessewffy Józsefhez], 336.) Bár a háború elveszett, úgy látta, a tapasztalatlan felkelőkből végül képzett sereg jött létre, az így kialakult testületi szellem folytán pedig

Kisfaludy katonai és politikai szempontból egész életében rendkívüli fontosságot tulajdonított az inszurrekciónak, amelyet a magyar alkotmányos berendezkedés alapelemének tartott.

a háborút követő tisztújításokon a hadviseltek közül egy, a közügyek iránt elkötelezett új elit emelkedett fel. (KISFALUDY Sándor [Kossuth Lajoshoz, 1844] = KISFALUDY Minden munkái VIII.) Zalában 1815-ben történt elitcsere, amikor több egykori inszurgens is hivatalt nyert, köztük Kisfaludy sógora, Szegedy Ferenc, egykori lovas elsőkapitány, akit első alispánná választottak. Székfoglaló beszédét Kisfaludy írta, megfogalmazva ezzel a Szegedy körül csoportosuló zalai sérelmi ellenzék elvi programját is. (KISFALUDY Sándor, Székfoglaló a megyeházán = KISFALUDY Hát-rahagyott munkái, 369–372.)

▼ Részlet Kisfaludy Sándor Hazafiúi szózat a' magyar nemességhez című művének kéziratából (MNMKK Országos Széchényi Könyvtár)

Kisfaludy Sándor katonai és politikai szempontból egész életében rendkívüli fontosságot tulajdonított az inszurrekciónak, amelyet a magyar alkotmányos berendezkedés alapelemének tartott. Kései írásaiban is úgy látta, a nemesi katonáskodás alkalmas honvédelmi eszköz, az elavultságát hangsúlyozó kormányzati érvelés pedig szofizma. Mindezen túl végzetes

politikai következményekkel jár, ha a nemzet elhanyagolja a felkelést vagy megengedi, hogy a kormányzat az elavultság bélyegét süssse rá. Ezzel előbb-utóbb megszűnik a kötelesség, így elenyészik a kiváltság is, a nemesség pedig a jogfosztott parasztság szintjére süllyed. Mivel az intézmény szorosan összefonódik a municipális szervezettel, megszűnése csökkentené az alkotmányosságot fenntartó megyék autonómiáját is, véget vetne a hagyományos – a *nobile officium* eszméjére épülő – nemesi politikának, amely helyett „jól fizetett burocratia” jönne létre. (KISFALUDY, [Hg. Batthyány Fülöp-höz], 634–635.) A felkelés megszűnése tehát végső soron a szabad magyar alkotmány bukását és az ország mintegy osztrák mintára való berendezését vonná maga után.

(A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. A szerző A magyarországi rendiség politikai kultúrája [1526–1848] II. [K 143017] NKFI-program kutatója.)

